

bastant i *fins* tornava a preponderar francament àdhuc a Bna. pels anys 1925ss., només en algunes comarques del P. Val. havia reculat definitivament: GaGirona el donava com a desaparegut en el Maestr., Tort., Pna. i Horta de València, desbancat per *hasta* i per una forma *anda*: «De Castelló *anda* Almagora» (en la qual ens costa de creure en res de mossàrab; com que també s'ha dit *asda*, sembla més convincent admetre que hi hagué contaminació d'aquesta variant fonètica del castellanisme per part del contraposat *ans de*).

També tenim tals barreges a l'Alta Ribagorça. A la Vall de Boí sento *fins* generalment, però sobretot a la part baixa (i ja a Durro) n'hi ha que diuen *fins-ta*, on sembla haver-hi superposició dels dos sinònims: més aviat que amb el castellanisme, amb la preposició ribagorçana (*enta*) (= gascó *enta*, *ta*, per a la gènesi del qual, veg. les meves notes del *Vocab. Aran.*, i *Top. Hesp.* II, 115, 137); Flamicell avall això s'estén fins a la dreta de la N. Pallaresa, *fista*⁶ a Erinyà, Santa Gràcia i Tendrui (1957). Pel Pla d'Urgell l'ús correcte de *fins* s'estén fins enfront de Lleida: *finz a Sunyer* (1964), i encara l'informant d'Alfés ho deia així, però ja més aviat usava la forma amplificada *fintez a* (pot ser creació paral·lela de *ans/antes*); a Sarroca vacil·len entre *finses* i *fintes*, i no vaig sentir més que *fintez* *alli* a la Poble de Granadella, i *fintez aki* a Castellàns (1935-6).

Altres ampliacions: eivissenc *finsus*: «encara no n'escriuriem, / ma vida, nostres amors: / ses que hem passat *finsus* ara / i ses que tendrem es dos», còbla³⁰ pop. anònima (Villangómez, *Lli. d'Eiv.*, 74; JoCastelló, *Rond.*, 23, ex. citat en ALFABIA). En canvi a Men. s'ha pronunciat *vins aquí*, *vins allà* 'fins aquí, fins allà', AFerrer Ginart (*Rond.*, p. xx; BDC II, 36). Això deu ser degut a una mica de confusió entre *fins aquí* i l'imperatiu *vine aquí*.

Passada la zona de forta penetració xurra que constitueix la faixa central valenciana, reprèn el vigor de *fins*, si bé en part amb un vocalisme recent *funs*, sens dubte degut només a la labialització per part de la *f*, acció fonètica més eficient quan es tracta d'una partícula (com a tal, de pron. més negligent i empatal·lada). Així, segons AMAlcover, ho diuen a Pego i a la Vall de Gallinera (BDLC IV, 221), però no menys per la Vall de Seta i fins a Alcoi: «quí vol bé a la schua tèrra, *funs* les còses, més insignificants aplaudix», «l'arrastren y maten *funs que* no-n queda ninguna», «*funs a 1869*» (MGadea, *T. del Xè* I, 275, 63, 235). Si existeix verament una pronúncia «alacantina» *fons* (recollida només per Barnils, *Die Ma. von Alacant*) és evidentment inadmissible el supòsit que vagi estar influïda per l'arcaic *tro* (difunt centúries ha) com voldria Spitzer (ZRPB. XL, 239, amb acceptació del REW): si realment existeix aquesta pronúncia amb *o*, que ningú no ens confirma, seria simplement explicada per influència del substantiu *fons* (*funs a la mar* = amb la mar al fons).

En alguns parlars de l'extrem NE. (ross. i Pre-pirineu), en lloc de *fins a* es digué a *fins* (avui se sent així sobretot en ross.: Saisset, *Catal. del Ross.*, 159, veg.

context a TROPELL), però temps enrere es degué dir fins al Gironès, car així ho escriví sovint OPou: «infant, desque naix *fins a set anys* o *a fins als quatre*», «lo canó desde la terra *a fins a la espiga*: culmus», «*a fins a la mija nit*», «cavar *a fins* se trobe lloc ferm», «la distància de la juntura de la mà *afins a* la punta del dit del mig», «vellar *a fins que* és molt vespre» (molt més rarament «minyó de 7 anys *fins a 14* --- o *fins a vint-i-dos*», *TbPu.*, 244, 61, 334, 77, 180, 244).

Doncs encara fins avui arriba això fins al vessant Sud de les Alberes: «hem anat *afinza* Puigllanguard», Pardines de Ribes (1935), i es veu que àdhuc a terres d'Osona, almenys en la funció d'«àdhuc», car així ho trobem en el primer escalorn de l'Atl. (per més que l'autor corregí més tard el vers per eliminar-ho): «han de morí 'ls fills d'Atlas, *afins* lo món que'ls serva / s'ha d'enfonsar a estelles com a vaixell podrit», que Verd. canvià per «la terra *fins que* us serva» (IV, 26a).

Ja és hora que guaitem fora del nostre domini. És sabut que no hi ha, ni mai degué haver-hi, res d'això, més enllà dels nostres límits occidentals: una excepció única veig en un doc. de Jaca en el S. xv: «nunca lo lexó entrar en la dita casa *fins que* algunos vezinos --- le dixerón ---» (a. 1465, Nav. Tomás, *DLing.*, 145.45). Però per l'isolament d'aquesta dada, sabent com sabem que allí s'usà com a llengua literària una variant de català (amb certa barreja gascona i aragonesa, *TopHesp.* I, 204-5), veiem tot seguit que ha de ser una romanalla d'aquell llenguatge híbrid.

En oc., *fins* o *fin* no fou mai general: en la part occidental del domini imperava el gascó *dequia/enquia/inca* (variants i etimologia en el meu *VocAran.*, 33); en la part oriental i nòrdica, eren ja antigues, formes semblants a la del fr. ant. *enjusque* (*jusque*), INDE USQUE: *josca* (*jusca*), *dosca* (*duasca*). Però hi hagué també *fins* (o *fin*), que sembla haver estat sempre una forma del llenguadocià i d'alguna part de la costa de Provença, fins a Niça (o només en la part Est de la costa provençal) i les valls valdeses.

Detallant els fets, en constatem testimonis, sobretot en prosa, del S. XIII: en els comptes narbonesos de Jacme Olivier, S. XIV, en las *Joyas* tolosanes del *Gay Saber*, aproximadament d'aquell temps, en la *Cançó de la Crozada*, que degué ser si fa no fa de la mateixa procedència que aquelles i de mitjans o finals del segle anterior, i de dos textos en prosa i dos en vers, datables entre els mateixos límits cronològics i localitzables també en la part meridional del Llenguadoc o Provença, un d'aquells vora el Roine, a Arles: els passatges del recull narbonès i algun altre que també correspon a un tipus de llengua anàleg, porten el mot en la forma *fin a* o *fin en*, els restants (els tolosants i l'arlatenc) en la forma *fins a* (o *fis a*, «de lai de Monpeslier *entro fis a* Bordela / o manda tot destruir, si vas lui se revela», *Crozada*); en fi, un cas de *fins que* en un text prosaic de Niça, datat de 1484, també n'hi ha algunes dades soltes gascones o dels Baixos Alps, de la fi de l'Edat Mitjana, i avui el mot es mostra ben arrelat a les valls valdeses i nicenques i a la zona des de Marsella al Baix Llenguadoc (PSW